

CERTIFICIRANI KMETIJSKI IZDELKI IN ŽIVILA TER KOLEKTIVNE BLAGOVNE ZNAMKE

ANDREJA BOREC IN MARTINA ROBAČER

Univerza v Mariboru, Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede, Maribor, Slovenija.
E-pošta: andreja.borec@um.si, martina.robacer@um.si

Povzetek V današnjem času strožje zakonodaje glede varnosti in kakovosti hrane je opazen porast različnih shem kakovosti in certifikatov za kmetijske pridelke in živila. Za lokalne kmetijske pridelke so poleg različnih shem kakovosti zanimive tudi kolektivne blagovne znamke s certifikatom. Med njimi obstajajo pomembne razlike, vendar vse same po sebi še nujno in neposredno ne zagotavljajo višjega dohodka za kmetijsko gospodarstvo. Pri proučevanju in ugotavljanju vpliva različnih certificiranih izdelkov na razvoj podeželja je pomembno, da upoštevamo kvalitativni in kvantitativni pristop.

Ključne besede:

kmetijski
pridelki,
živila,
kolektivna
blagovna
znamka,
sheme
kakovosti,
certificirani,
izdelki.

CERTIFIED FOOD PRODUCTS AND COLLECTIVE BRANDS

ANDREJA BOREC & MARTINA ROBAČER

University of Maribor, Faculty of Agriculture and Life Sciences, Maribor, Slovenia.
E-mail: andreja.borec@um.si, martina.robacer@um.si

Abstract Nowadays, stricter legislation on food safety and quality shows an increase in various quality schemes and certificates for agricultural food products. In addition to various quality schemes, collective brands with a certificate are also interesting for local food products. There are important differences between them, but not all of them necessarily and directly provide a higher income for the agricultural holding. When studying and determining the impact of different certified products on rural development, it is important to take into account a qualitative and quantitative approach.

Keywords:

agricultural products, food, collective brand, quality schemes, certified products.

1 Pomen certificiranja prehranskih izdelkov

Želja po zagotavljanju kakovostnejše in varnejše hrane je na področju kmetijstva in živilstva spodbudila oblikovanje strožje zakonodaje in varnostih meril v agroživilstvu ter porast števila različnih shem kakovosti kmetijskih pridelkov in živil. Uporaba verodostojnih shem in certifikatov pomeni proizvajalcem orodje, ki jih štiti v nezaupljivem okolju, omogoča jim sporočanje o kakovosti in/ali prisotnosti določenih zaželenih lastnosti živil (Vižin 2016), hkrati pa potrošniku omogoča lažjo odločitev pri nakupu.

Certificiranje pomeni preverjanje skladnosti procesov in proizvodov z veljavnimi predpisi in dokumenti, katerega rezultat je pisno potrdilo – certifikat. Certifikat je uradni dokument, ki ga izda kontrolna organizacija, z njim pa se potrdi skladnost pridelave, predelave, pakiranja, skladiščenja in transporta živil z veljavnimi predpisi. V Sloveniji izdajajo certifikate organizacije, ki jih je pooblastilo Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (IKC 2020).

O sklicevanju na certifikat govorimo, kadar potrošnik oziroma uporabnik prek deklaracije pridelka/živila ali proizvoda, vsebine oglaševanja ali poslovne komunikacije pridobi informacijo, da je pridelek/živilo oziroma proizvod oziroma dejavnost certificirana v skladu s standardom, ki je predmet sklicevanja. Z izdajo certifikata ima stranka/izvajalec pravico do sklicevanja na certifikat za pridelek/živilo oziroma proizvod oziroma dejavnost, za katero je bil certifikat izdan. Pri tem ima stranka/izvajalec pravico do uporabe pripadajočih znakov v skladu z zahtevami posamezne sheme certificiranja. Certifikat torej omogoča (IKC 2020):

- zagotovilo potrošniku, da proizvajalec proizvaja avtentičen kmetijski pridelek oziroma živilo;
- zagotovilo potrošnikom, da gre za zaščitene kmetijske pridelke in živila;
- dodano vrednost blagovni znamki;
- nove priložnosti na trgu;
- dvig prepoznavnosti izdelka;
- povečano zanimanje in povpraševanje večjih trgovskih verig po certificiranih živilih;
- povečano zanimanje in povpraševanje potrošnikov po certificiranih živilih.

V postopku certificiranja se preverja (IKC 2020):

- skladnost zaščitenega kmetijskega pridelka oziroma živila z uradno potrjeno specifikacijo;
- ustreznost in učinkovitost delovanja sistema notranje kontrole;
- ustreznost delovanja posameznih članov skupine proizvajalcev.

Če so izpolnjeni vsi pogoji za izdajo certifikata, se ta izda.

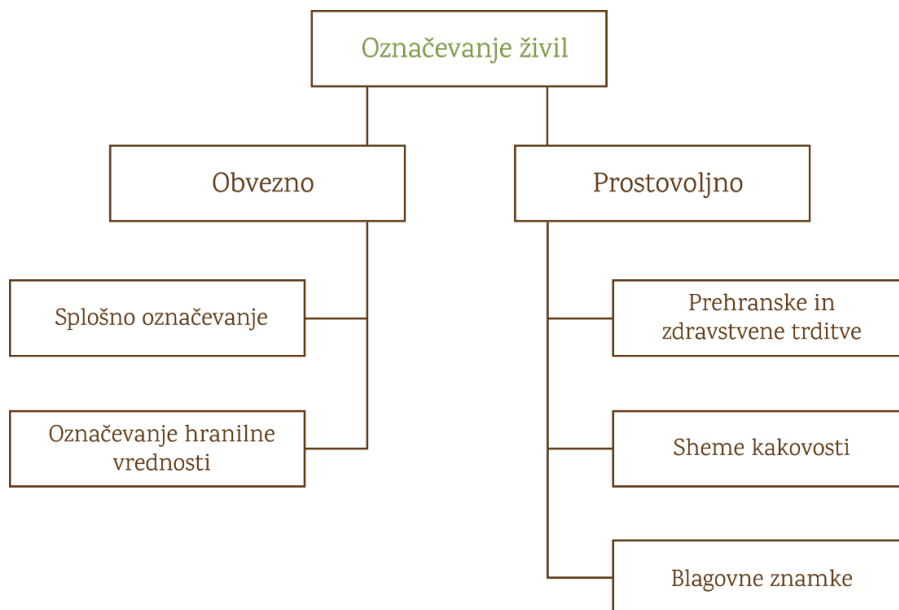
Certifikat zagotavlja, da se proizvaja avtentičen kmetijski pridelek oziroma živilo, kar je prav tako zagotovilo potrošniku, da gre za živilo višje ali visoke kakovosti (IKC 2020).

2 Označevanje živil, sheme kakovosti in kolektivne blagovne znamke: prepoznavanje, vloga, registracija

Vsako živilo, ki se pojavi na tržišču, mora biti opremljeno s splošnimi obveznimi označbami. Za certificirano živilo pa velja, da je podvrženo dodatnemu preverjanju/certificiranju, ki živilo diferencira od podobnih izdelkov po atributih, ki jih želi proizvajalec izpostaviti.

Označbe (obvezne in prostovoljne) so pomemben vir informacij in predstavljajo komunikacijo med proizvajalcem oziroma prodajalcem na eni strani in potrošnikom na drugi (Uprava RS za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin 2020). Z vidika potrošnika je najpomembnejše, da z označbo pridobi vse potrebne informacije o izdelku. Čeprav je namen označb pomoč pri lažji odločitvi nakupa, pa veliko število najrazličnejših označb na posameznem izdelku in njihovo prepoznavanje za potrošnika pogosto predstavljata pravo nočno moro.

Osnovna razlika med označbami na prehranskih izdelkih je razlika med obveznimi in prostovoljnimi označbami (slika 1). Najpomembnejše obvezne označbe so ime izdelka, seznam sestavin, neto količina živila, datum minimalne trajnosti ali datum uporabe, podatki o alergeni, podatki o hranilni vrednosti in druge.

Slika 1: Osnovno označevanje prehranskih izdelkov

Vir: lasten.

Prostovoljne označbe niso obvezne, hkrati pa jih tudi ne more uporabljati vsak. Družino prostovoljnih označb lahko v grobem delimo v tri skupine (slika 1), pri čemer ima lahko vsaka od teh skupin več podskupin, ki se med seboj razlikujejo po več kriterijih. Prostovoljne označbe dopolnjujejo obvezno označevanje, sporočajo pa nam posebne lastnosti živil, postopke pridelave in predelave ter drugih kakovostnih lastnosti ali okusa živil. Proizvajalec ali trgovec si to posebnost, običajno povezano z višjo ali posebno kakovostjo živila, želi sporočiti potrošniku (Pravilnik o pogojih in načinu prostovoljnega označevanja kmetijskih pridelkov in živil 2010).

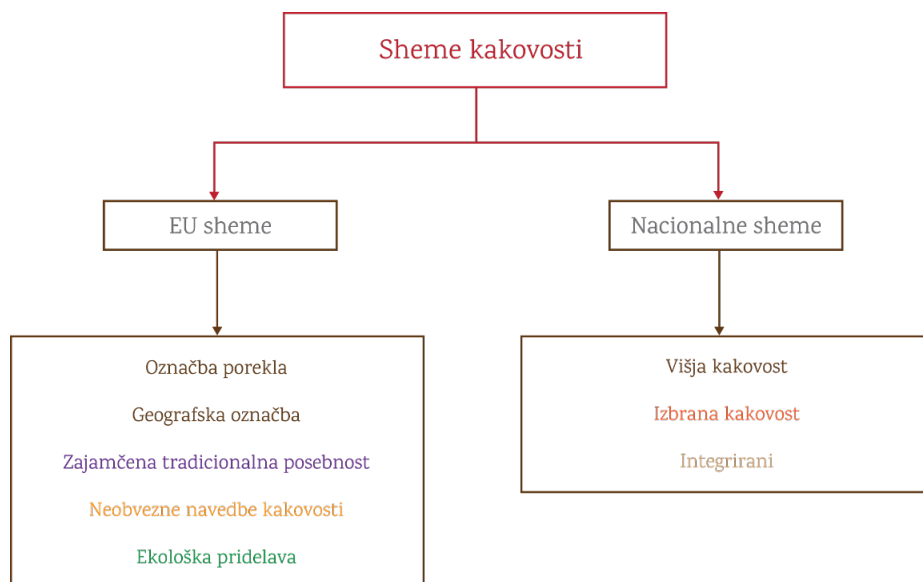
Z zdravstvenimi in prehranskimi trditvami proizvajalci uporabnikom sporočajo, da je živilo v primerjavi s podobnimi izdelki, ki takih hranil nimajo ali jim niso dodana, hranilno, fiziološko ali kako drugače boljše za zdravje. Predmet trditve so številna hranila in druge snovi, med drugim vitamini, minerali, vključno z elementi v sledih, aminokisliline, esencialne maščobne kisline, prehranske vlaknine, različne rastline in zeliščni izvlečki s hranljivim ali fiziološkim učinkom, ki so (lahko) prisotne v živilih (Uprava RS za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin 2020).

Če vzamemo pod drobnogled predvsem sheme, zanimive za lokalne izdelke, je treba omeniti največjo skupino shem, ki jih imenujemo tudi zaščiteni kmetijski pridelki in živila. Na razpolago imamo več različnih možnih shem na evropskem in nacionalnem nivoju (Uredba o shemah kakovosti kmetijskih proizvodov 2010). Na ravni Evropske unije (EU) imamo štiri možnosti izbire:

1. Zaščiteni geografski označba (ZOP)
2. Zaščiteni označba porekla (ZGO)
3. Geografski označba (GI) za žgane pijače in aromatizirana vina
4. Zajamčena tradicionalna posebnost (ZTP)

V družino EU-shem kakovosti prištevamo še:

1. Neobvezne navedbe kakovosti (trenutno »Gorski proizvod«)
2. Ekološko kmetijstvo

Slika 2: Družina shem kakovosti na nivoju Evropske unije in na nacionalnem nivoju

Vir: lasten.

Shemi za neobvezno navedbo kakovosti in ekološko pridelavo se od ostalih shem kakovosti razlikujeta po več lastnostih, zato se pogosto niti ne omenjajo v skupini shem kakovosti. Neobvezna navedba kakovosti se navezuje na več kategorij živil hkrati (npr. siri, mesni proizvodi, zelišča itd.) in zanjo ni predpisan grafični znak/označba, zadostuje le navedba »Gorski proizvod« na izdelku. Shemi za neobvezno navedbo kakovosti za gorski proizvod in ekološko kmetijstvo sta shemi, pri katerih potreba po predhodnem organiziranju pridelovalcev, skupni prijavi ali predhodni izdelavi specifikacije ni tako močno izražena, zato sta shemi za posamezne pridelovalce lažje dostopni. Shema za ekološko kmetijstvo je v Sloveniji dolgo in dokaj dobro prisotna, medtem ko je shema za neobvezno navedbo kakovosti še močno neprepoznavna. Vzrokov za neprepoznavnost je več: shema je stopila v veljavo šele leta 2014, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (MKGP) še ni uvedlo nobenega predpisanega logotipa ali zahteve glede velikosti pisave, ki se uporablja na embalaži, pridelovalci so premalo obveščeni o tej shemi, trenutno ni predvidena nobena kampanja na državni ravni o shemah, prosilcih, logotipih in postopkih sheme za gorski proizvod. To je pomembna pomanjkljivost, saj več kot tretjina vseh prehranskih izdelkov prihaja iz gorskih območij z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost (Euromontana 2020).

Ekološka živila so živila, ki se pridelujejo na ekološki način pridelave in spadajo med živila najvišje kakovosti. Kontrola od njive do krožnika zagotavlja sledljivost vse do končnih porabnikov (Bavec et al. 2016). Kontrola in certificiranje ekoloških pridelkov oziroma živil pomenita kontrolo procesa oziroma postopka pridelave ter predelave in ne kontrole končnega pridelka (Bavec et al. 2016). Pridelava ekoloških živil poteka brez sintetičnih pesticidov in sintetičnih gnojil, antibiotikov, hormonov, gensko spremenjenih organizmov, nanotehnologije in ionizirajočega sevanja, ki spreminja molekularno strukturo v živilih (Bavec et al. 2019). Takšna so tudi pričakovanja potrošnikov od ekoloških živil, torej da so pridelana, predelana in prodana skladno z zakonodajo, ki ureja področje ekološkega kmetijstva, in so pripravljene plačati zanje več kot za konvencionalna živila (Dabbert et al. 2014). Pravni okvirji na nivoju EU so bili zasnovani v Uredbi Sveta (EGS) št. 2092/91. Definirani so bili dovoljeni in prepovedani postopki ter sprejeti so bili sezname dovoljenih snovi za uporabo v ekološkem kmetijstvu. Osnovne prepovedi in zahteve v ekološki pridelavi in reji živali so prikazane v tabeli 1. Zakonodaja s področja ekološkega kmetijstva ureja nadzor in certifikacijo. Vsi ponudniki, ki dajejo na trg ekološka živila, morajo biti vključeni v nadzor in certifikacijo ekološkega kmetijstva.

V to spadajo vsi postopki pridelave, predelave, pakiranja in označevanja kot »ekološki« (Darnhofer in Vogl 2003).

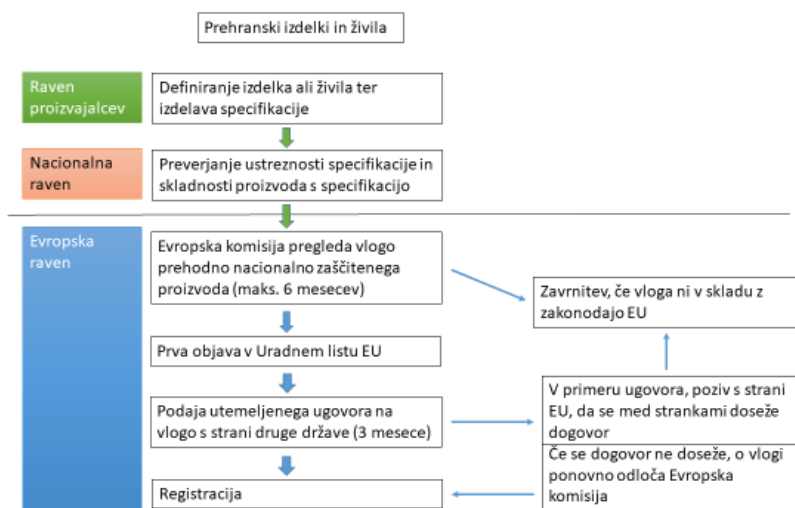
Tabela 1: Osnovne prepovedi in zahteve v ekološki pridelavi in reji živali

	Rastlinska pridelava	Reja živali
Prepovedi	Lahko topna mineralna gnojila Kemično-sintetična FFS GSO Hidroponska pridelava Gnojila iz industrijske reje	Uporaba hormonov GSO Reja v kletkah Preventivna uporaba antibiotikov Reja živali brez površin Kloniranje in prenos zarodka
Zahteve	Ekološka semena in sadilni material Uravnavanje škodljivcev in pleveli z mehanskimi /biotičnimi/termičnimi ukrepi Vzpostavitev dobrega kolobarja	Ekološka krma Dostop do pašnikov/izpustov Hlevi, prilagojeni živalim (zadostne hlevske površine in površine izpustov) Ni vezane reje Površine

Uredba Sveta (EGS) št. 2092/91 je postala tekom let zaradi številnih dopolnitev (več kot 40) nepregledna. Sledila je prenova zakonodaje z naslednjimi uredbami: Uredbo Sveta (ES) št. 834/2007, Uredbo Sveta (ES) št. 889/2008 in Uredbo Sveta (ES) št. 1235/2008. Zakonodajne podlage so enotne za celotno področje EU, vsaka država članica pa lahko regulira določena področja na nacionalnem nivoju. Vsi ti zakonodajni akti predstavljajo pravno podlago, da se lahko proizvodi tržijo kot ekološki proizvodi v EU, vključno s proizvodi, uvoženimi iz držav, ki niso članice EU. Predpisi določajo tudi, kako in kdaj se lahko uporabi ekološki logotip EU. Uporabljajo se tudi dodatne posebne uredbe, ki urejajo akvakulturo in pridelavo vina (Ekološko kmetijstvo EU 2020).

Nova Uredba 2018/848 Evropskega parlamenta in Sveta o ekološki pridelavi naj bi začela veljati 1. januarja 2022 na podlagi predloga Evropske komisije, da se njeno izvajanje preloži za eno leto (Ekološko kmetijstvo EU 2020).

Ena od prednosti ekoloških živil je, da so kontrolirana na vseh stopnjah, to je od pridelave, predelave do prodaje oziroma ponudbe v gastronomiji. V proces certificiranja je vključenih več organov, ki so prikazani na sliki 3.

Slika 4: Potek registracije sheme kakovosti na nivoju Evropske unije

Vir: lasten.

Namen vseh označb je na eni strani zaščititi potrošnike pred zavajanjem in/ali zlorabami, krepijo njihovo zaupanje ter zagotavljati stalno kakovost, na drugi strani pa varovati pridelovalce in predelovalce pred konkurenčnimi pritiski na trgu.

Druga pomembna skupina prostovoljnih označb za živila so blagovne znamke. Te se lahko podeljujejo proizvodom, podjetjem, storitvam in/ali organizacijam. Splošno razlikujemo več vrst znamk, ki jih lahko razvrstimo po več merilih. Ena takih je razvrstitev po številu pooblaščenih oseb do njene uporabe. Glede na to ločimo individualne znamke, s katerimi se varujejo pravice posameznega pravnega subjekta, in kolektivne znamke, s katerimi se varujejo pravice več pravnih subjektov (Hozjan 2016).

Lokalni izdelki in živila, ki se tržijo kot individualne blagovne znamke, se pogosto pojavljajo v skupini tako imenovanih trgovskih blagovnih znamk (TBZ). Ti izdelki predstavljajo izdelke, ki jih trgovci posebej naročijo pri proizvajalcu, da bi kupcem v obstoječi ponudbi določene vrste izdelkov ponudili še en izdelek iz iste skupine izdelkov v bolj ali manj preprosti izvedbi, kar pomeni, da so običajno ti izdelki v svoji skupini tudi cenejši. TBZ se v Sloveniji drži v glavnem slab sloves, da se z njimi

povečuje pogajalska moč trgovcev na račun pridelovalcev, čeprav gre tudi za omogočanje rentabilne proizvodnje pridelovalcev, brez marketinških stroškov.

Bolj zanimiva za lokalne izdelke, predvsem za tiste manjšega obsega, je kolektivna blagovna znamka (KBZ). Za KBZ se lahko prijavijo združenja pridelovalcev, dobaviteljev ali pravni subjekti.

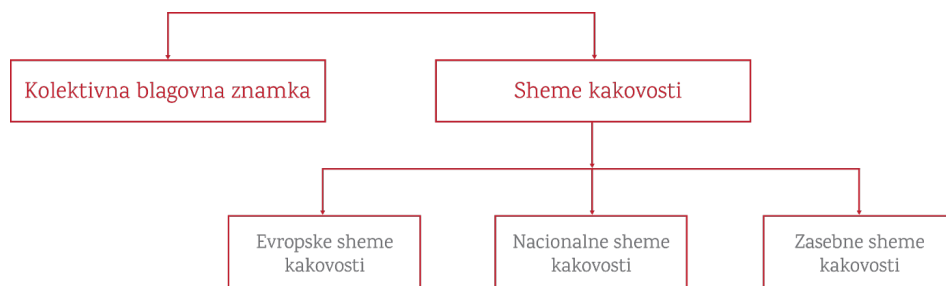
Prednosti KBZ pred TBZ so:

- KBZ ima večjo vlogo pri spodbujanju razvoja podeželskih regij;
- pomembno deluje kot povezovalni moment za posamezne lokalne pridelovalce ter mala in srednje velika podjetja;
- večja je možnost, da potrošniki spoznajo proizvajalce neposredno;
- pogosteje in lažje se vključijo v trajnostne vrednostne verige.

Glavna razlika med shemami kakovosti, predvsem geografskimi označbami in blagovnimi znamkami, je v tem, da za registracijo geografske označbe praviloma veljajo strožji pogoji, povezani s posebnimi značilnostmi regije (Borec in Prišenk 2015). Primarna vloga blagovne znamke, ne glede na tip znamke (TBZ ali KBZ), je predvsem v segmentiranju trga in ustvarjanju vrednosti blagovne znamke, šele nato v posredovanju porekla izdelka, medtem ko so sheme namenjene izključno posredovanju močnega signala kakovosti potrošnikom.

3 Kolektivna blagovna znamka, shema kakovosti ali oboje?

KBZ in različne sheme kakovosti sta dve precej različni skupini označb.

Slika 5: Kolektivna blagovna znamka in sheme kakovosti

Vir: lasten.

Poleg evropskih in nacionalnih shem kakovosti se lahko lokalni pridelovalci in predelovalci vključijo tudi v katero izmed zasebnih shem kakovosti. Zasebne sheme so certificirane po zasebnem standardu, ki ga izdelava za to dejavnost registrirana organizacija. Lastnik certifikata so torej lahko organizacija, pridelovalci in predelovalci, ki so pridobili certifikat za živila, proizvedena skladno s predpisanim standardom, predpisan znak/shemo pa lahko uporabijo za označevanje oziroma promocijo ali trženje certificiranih živil. Uporaba znaka je plačljiva storitev. Med zasebnimi shemami je verjetno najprepoznavnejša shema »Pridelano/proizvedeno brez GSO – brez gensko spremenjenih organizmov«, med najperspektivnejše pa zagotovo spadata shemi »Seneno mleko« in »Seneno meso«.

Osnovne razlike med KBZ in shemami kakovosti smo zbrali v tabeli 2. V tabelo smo vključili označbe, ki so pri označevanju lokalnih izdelkov in živil na lokalni ravni najbolj razširjene in/ ali za lokalne prehranske izdelke najzanimivejše.

Tabela 2: Osnovne razlike med shemami kakovosti in kolektivna blagovna znamka

	Pravna podlaga	Registracija	Podelitev pravice do uporabe / certificiranje	Čas veljave
KBZ	ZIL-1 (2001)	Urad RS za intelektualno lastnino	Strokovna komisija	10 let
EU-sheme kakovosti	Uredba Komisije (EU) št. 1151/2012 ZKme-1 (2008)	Evropska komisija, MKGP	Certifikacijski organ	Neomejeno
Neobvezna navedba kakovosti »Gorski proizvod«	Delegirana uredba Komisije (EU) št. 665/2014 ZKme-1 (2008)	MKGP	Preverjanje se izvaja na podlagi analize tveganja	Neomejeno
Nacionalne sheme kakovosti	ZKme-1 (2008)	MKGP	Certifikacijski organ	Neomejeno
Zasebne sheme kakovosti	Pravila za uporabo certifikatov in znakov zasebnih shem certificiranja	Zasebna organizacija	Certifikacijski organ	Neomejeno*
Ekološko kmetijstvo	Uredba Sveta (ES) št. 834/2007 Uredba Komisije (ES) št. 889/2008 Uredba Komisije (ES) št. 1235/2008 Uredba Evropskega parlamenta in Sveta (EU) 2018/848/2018 – v uporabi od 1. 1. 2022 Uradni list RS, št. 72/2018	MKGP Certifikacijski organ	Certifikacijski organ MKGP – pravica do uporabe nacionalnega znaka »ekološki«	* Neomejeno Na podlagi letne kontrole se podeljuje certifikat za eno leto

V naslednji tabeli (tabela 3) so zbrane značilnosti označb, ki smo jih prepoznali kot najpomembnejše pri lokalnih prehranskih izdelkih.

Tabela 3: Značilnosti posameznih označb, ki jih prepoznamo kot najpomembnejše pri lokalnih prehranskih izdelkih

	Vloga	Lastništvo	Posebna pravila
KBZ	Prepoznati izdelke in storitve članov združenja	Združenje, ki zastopa skupino	Standardi združenja
EU-scheme kakovosti	Povezani z območjem, katerega ime nosijo, tradicionalna posebnost ali specifičen način proizvodnje	Proizvajalci in ponudniki storitev omejenega geografskega območja	Predpisi o uporabi; specifikacija
Neobvezna navedba kakovosti »Gorski proizvod«	Ena ali več kategorij proizvodov značilnih za določeno (gorsko) območje	Proizvajalci in ponudniki storitev specifičnega geografskega območja	Predpisi o uporabi; obvezni kriteriji
Nacionalne sheme kakovosti	Posebne lastnosti zaradi načina pridelave ali predelave; geografskega območja; tradicionalnih postopkov proizvodnje, sestave ali uporabe tradicionalnih surovin	Proizvajalci in ponudniki storitev omejenega geografskega območja oziroma v Sloveniji	Predpisi o uporabi; specifikacija
Zasebne sheme kakovosti	Posebne lastnosti, povezane s sestavo surovin, načina pridelave ali predelave itd.	Zasebno lastništvo, uporabniki so posamezniki	Pravila zasebne sheme certificiranja
Ekološko kmetijstvo	Pridelano/predelano v skladu z zakonodajo s področja ekološkega kmetijstva	Evropska komisija, MKGP Uporabniki: ekološki pridelovalci in predelovalci	Standardi združenj ekoloških blagovnih znamk

Koristi, ki jih prinašajo KBZ in/ali sheme kakovosti za kmetijska gospodarstva, so lahko:

- prednost lažjega dostopa do trga, doseganje višjih prodajnih cen prehranskih izdelkov ali surovin;
- zaščitena unikatnost pridelave in predelave (predvsem v primeru shem kakovosti);
- povečan ugled in stabilnost poslovanja.

V primeru lokalnih izdelkov pa se pogosto izkaže, da višja cena izdelka, opremljena s katero izmed shem kakovosti ali KBZ, sicer zagotavlja višjo kakovost izdelka, ne prispeva pa nujno k ekonomski dodani vrednosti pridelovalnega ali predelovalnega podjetja, kar je z vidika poslovanja vsakega kmetijskega gospodarstva za dolgoročni obstoj nujno potrebno. Ne prispeva torej k novoustvarjeni vrednosti oziroma dohodku, temveč je v veliki večini le rezultat višjih pridelovalnih stroškov, manjše produktivnosti dela ali slabše organiziranosti kmetijskega gospodarstva (npr. gorski proizvodi imajo že zaradi geografskih značilnosti praviloma višje pridelovalne stroške, v gorskih območjih je nižja tudi delovna produktivnost, posledično je cena proizvoda višja).

V veliki meri je dohodek kmetijskega gospodarstva oziroma družinske kmetije odvisen tudi od lastnosti prehranske verige, v katero je kmetijsko gospodarstvo vključeno, predvsem od tega, koliko različnih gospodarskih subjektov je vključenih v prehransko verigo (FAO 2014). Novoustvarjena vrednost za kmetijsko gospodarstvo je s tega stališča največja pri kratkih verigah oziroma neposredni prodaji (Kneafsey 2013). Služba Evropskega parlamenta za raziskave iz leta 2015 pa je ugotovila, da 15 % kmetov polovico svoje proizvodnje proda prek kratkih verig preskrbe s hrano (AND-International 2020). Kratke verige preskrbe s hrano so v Evropi vse bolj razširjene, vendar ne enako po vseh državah (UL EU 2019). Ker so majhne družinske kmetije relativno bolj vključene v kratke verige preskrbe s hrano in ker je glede na statistične podatke (STAT 2020) v Sloveniji 58 % družinskih kmetij, pri katerih je bil pretežni del kmetijske pridelave namenjen za lastno porabo, na 42 % družinskih kmetij pa je bil pretežni del kmetijskih pridelkov namenjen za prodajo, lahko sklepamo, da je v Sloveniji v neposredno prodajo vključen pomemben delež kmetij, ki se s trenutnim podukrepom *Programa razvoja podeželja*

M16.4 – Vzpostavitev in razvoj kratkih dobavnih verig in lokalnih trgov še dodatno spodbuja. Treba je tudi upoštevati, da obstaja zelo veliko oblik neposredne prodaje (Poročilo 2013), med katerimi je predvsem pri uveljavljanju kratkih verig v sistemu javnega naročanja še vedno veliko pomanjkljivosti.

Višje cene, ki jo prehranski izdelki na trgu s katero izmed obravnavanih označb dosegajo, torej same po sebi še nujno in neposredno ne pomenijo tudi višjega dohodka za kmetijsko gospodarstvo. To je lahko odvisno še od mnogih drugih dejavnikov:

- značilnosti verige, v katere so izdelki vključeni;
- značilnosti kmetijskega gospodarstva;
- geografskih značilnosti območja;
- stopnje razvoja lokalnega okolja in turizma;
- percepcije potrošnika.

Enoznačen odgovor na vprašanje, ki smo si ga zastavili v naslovu tega poglavja, torej *Kolektivna blagovna znamka, shema kakovosti ali oboje?*, ni mogoč.

Nedvomno tako KBZ kot sheme kakovosti potrošniku pomenijo signal za kakovost izdelka (Hozjan 2016). KBZ je v primeru dobre organizacije in managementa lahko veliko bolj uspešna pri trženju več različnih skupin proizvodov in pri promociji lokalnega območja ali turistične destinacije kot celote.

V primeru celostnega razvoja neke turistične destinacije je torej smiselno dopolnjevanje različnih označb: (a) KBZ, (b) sheme, kot na primer ekološko kmetijstvo, gorski proizvod ali zasebni standard, (c) sheme evropskih in/ali nacionalnih geografskih označb.

Sheme kakovosti poleg neposrednega sporočila in zagotovila o kakovosti izdelka posredno pripomorejo k izboljšanju javne podobe in ugleda lokalnega območja – lahko so torej kulinarični ambasador območja (Wirsig at al. 2015). Nasprotno pa lahko destinacija s svojo KBZ pomembno podpira promocijo označb kakovosti.

Seveda pa je vsaka dodatna označba na izdelku povezana z dodatnimi stroški. Neposredni stroški nastanejo neposredno z vključenostjo v sheme kakovosti (članarine, zunanja in notranja kontrola, certificiranje itd.). Posredni stroški nastanejo zaradi prilagajanja proizvodnje standardom, ki jih zahtevajo sheme kakovosti (investicijski stroški za pridobitev pogojev in razni dodatni proizvodni stroški – analize, evidence itd.). Neposredne stroške lažje ocenimo in so v večini manjši kot posredni (Jerič 2007).

4 Certificirani prehranski izdelki in živila ter razvoj podeželja

V literaturi pogosto zasledimo, da je spodbujanje pridelave in proizvodnje zaščitene kmetijskih pridelkov pomembno za razvoj podeželja, ohranjanje poseljenosti na podeželju, ohranjanje kulturne dediščine in tradicionalnega izročila ter ne nazadnje tudi za zagotavljanje delovnih mest.

V EU so sheme kakovosti pogosto omenjene kot instrument evropske politike in eden od ciljev shem kakovosti je spodbujati razvoj podeželja (Cei et al. 2018). Študije in analize (vsaj na EU-nivoju) nam dokazujejo, da naraščajo proizvodne količine zaščitene izdelkov in število novih proizvajalcev, ki za proizvodnjo zaščitene živil pridobijo certifikat (Jensen 2010). Veliko manj je dostopnih raziskav o konkretnih ekonomskih učinkih shem kakovosti, še posebej takih, ki bi kvantitativno obravnavali, v kolikšni meri sheme kakovosti kot instrument kmetijske politike učinkovito spodbujajo ali vplivajo na razvoj podeželja. Raziskave so v glavnem osredotočene na posamezne sheme, večinoma geografske označbe, z namenom, da bi ugotovili, kateri dejavniki so odgovorni za uspeh ali neuspeh določenih pobud. Vse te študije obravnavajo kvantitativno oceno učinka večinoma enega certificiranega izdelka na določenem omejenem območju; ne omogočajo pa vpogleda v učinek celotne politike na nacionalni ali EU-ravni.

Cei et al. (2018) so v svoji študiji prvič kvantitativno opredelili vpliv vseh shem kakovosti na razvoj podeželja na območju celotne države (Italija). Pri tem so kot skupni kazalnik razvoja podeželja uporabili dodano vrednost (AVA) na enoto kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU). Ugotovili so pozitiven učinek zaščitene živil z geografsko označbo na dodano vrednost v kmetijstvu na območju celotne Italije in s tem zagotovili tudi dokaz o pozitivnem vplivu evropske politike na razvoj podeželja.

Večina raziskav s tega področja, ki so usmerjene predvsem na proučevanje ene izmed shem kakovosti, poroča, da pozitiven vpliv ni vedno enak ali mogoč (Dogan 2012). Pri vplivu shem kakovosti na razvoj podeželja vodilno vlogo igrajo lokalne značilnosti, značilnosti lokalne skupnosti in ne nazadnje tudi posamezniki/akterji v lokalnem okolju (Tregear et al. 2007).

Pri nadaljnjem proučevanju in ugotavljanju vpliva različnih certificiranih izdelkov na razvoj podeželja je torej priporočljivo, če kombiniramo oba pristopa:

- kvantitativni pristop, ki ponudi nek splošen in povprečen učinek vpliva shem kakovosti, nič pa nam ne pove o posameznih primerih in njihovih morebitnih uspehih. Razumeti nam pomaga, »v kolikšni meri« je vpliv prisoten;
- kvalitativni pristop, ki temelji na posameznih študijah primerov in drugih terenskih metodah, da si lahko odgovorimo in poskušamo razumeti, »kako« in »zakaj« se vpliv na podeželje oblikuje in odraža.

Literatura in viri

- AND-International, Directorate-General for Agriculture and Rural Development (European Commission), ECORYS. (2020). Study on economic value of EU quality schemes, geographical indications (GIs) and traditional specialties guaranteed (TSGs) Final report. EU publications.
- Bavec, M., Bavec, F., Bavec A., Robačar, M. (2019). Healthy facts of organic food. Biomedical journal of scientific & technical research, ISSN 2574-1241, 20 (1): 14802–14805.
- Bavec, M., Rancič Demir, M., Vukmanič, T., Bavec, F., Lebe, S. S., Turnšek, M., Podgoršek, J., Jurše Rogelj, H., Robačar, M. (2016). Ekološka živila v gastronomiji – pomen in stanje v Sloveniji: [predavanje na mednarodni konferenci z naslovom "Začuti lokalno – zaživi z navdihom: povezanost podeželja in gostinsko-turistične ponudbe", Novo mesto, 16. 6. 2016].
- Borec, A., Prišenk, J. (2015). Sustainable growth of value based food chains: Balance between quality differentiation, volume and economic performance. Journal of hygienic engineering and design. Vol. 13.
- Cei, L., Stefani, G., Defrancesco, E., Virginia Lombardia, G. (2018). Geographical indications: A first assessment of the impact on rural development in Italian NUTS 3 regions. Land Use Policy. Vol. 75.
- Borec, A., Zdrilić, I., Prpić, A. M., Ivanov, K., Surać, L. (2017). Prepoznatljivost i korištenje oznaka kvalitete i izvornosti u svakodnevnoj uporabi = Recognizability and the application of quality labels and authenticity in everyday use. Oeconomica Jadertina. Vol. 7.
- Dabbert, S., Lippert, C., Zorn, A. 2(014). Introduction to the special section on organic certification systems: Policy issues and research topics, Food Policy, 49 (2): 425–428.
- Darnhofer, I., Vogl R. C. (2003). Certification and Accreditation of Organics in Austria: Implementation, Strengths and Weaknesses, Proceedings of conference: Ecolables and the greening of the food market, Boston, November 2002.

- Ekološko kmetijstvo EU. (2020). Pridobljeno: 1. 10. 2020. https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/organic-farming/legislation_sl
- Euromontana. Pridobljeno: 15. 10. 2020. <https://www.euromontana.org/en/>
- FAO. (2014). Developing sustainable food value chains – Guiding principles. Rome Developing sustainable food value chains Guiding principles.
- Hozjan, K. (2016). Analiza kolektivne blagovne znamke. Magistrska naloga. Univerza v Mariboru, Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede.
- IKC – Inštitut za kontrolo in certifikacijo Univerze v Mariboru. Pridobljeno: 10. 10. 2020. <https://www.ikc-um.si/ikc-um/ikc-um-2/>
- Jensen, J. (2010). Local and Regional Food Systems for Rural Futures. RUPRI Rural Futures Lab Foundation Paper No. 1.
- Jerič, D., Milošević, G., Čop, T. (2007). Zaščita izdelkov višje kakovosti kot možnost razvoja kmetijstva v Pomurju. V Slovensko kmetijstvo in podeželje v Evropi, ki se širi in spreminja. 7. konferenca DAES. Moravske Toplice.
- Kneafsey, M., Venn, L., Schmutz, U., Balázs, B., Trenchard, L., Eyden-Wood, T., Bos, E., Sutton, G., Blackett, M. (2013). Short food supply chains and local food systems in the EU. A state of play of their socio-economic characteristics, (ur.) Fabien Santini, Sergio Gomez y Paloma. EU publications. STAT. Pridobljeno: 10. 10. 2020. <https://www.stat.si/StatWeb/Field/Index/11/58>
- Tregear, A., Arfini, F., Belletti, G., Marescotti, A. (2007). Regional foods and rural development: The role of product qualification. Journal of Rural Studies. Vol. 23.
- Uprava za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin. (2020). Pridobljeno: 20. 10. 2020. <https://www.gov.si/drzavni-organi/organi-v-sestavi/uprava-za-varno-hrano-veterinarstvo-in-varstvo-rastlin/>
- Uradni list EU C 353/65. (2019). Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora – Spodbujanje kratkih in alternativnih verig preskrbe s hrano v EU: vloga agroekologije.
- Uradni list RS. (2010). Pravilnik o pogojih in načinu prostovoljnega označevanja kmetijskih pridelkov in živil. Št. 42/10.
- Uradni list RS. (2018). Pravilnik o ekološki pridelavi in predelavi kmetijskih pridelkov oziroma živil. Št. 72/2018.
- Uredba Evropskega parlamenta in Sveta (EU) 848/2018 z dne 30. maja 2018 o ekološki pridelavi in označevanju ekoloških proizvodov in razveljavitvi Uredbe Sveta (ES) št. 834/2007.
- Uredba evropskega parlamenta in sveta o shemah kakovosti kmetijskih proizvodov. (2010). Uradni list EU komisije, 10/12, 2010.
- Uredba Komisije (ES) št. 1235/2008 z dne 8. decembra 2008 o določitvi podrobnih pravil za izvajanje Uredbe Sveta (ES) št. 834/2007 v zvezi z ureditvami za uvoz ekoloških proizvodov iz tretjih držav.
- Uredba Komisije (ES) št. 889/2008 z dne 5. septembra 2008 o določitvi podrobnih pravil za izvajanje Uredbe Sveta (ES) št. 834/2007 o ekološki pridelavi in označevanju ekoloških proizvodov glede ekološke pridelave, označevanja in nadzora.
- Uredba Sveta (ES) št. 834/2007 z dne 28. julij 2007 o ekološki pridelavi in označevanju ekoloških proizvodov in razveljavitvi Uredbe (EGS) št. 2092/91.
- Vižin, V. (2016). Analiza stališč porabnikov o certificiranih živilih. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani. Ekonomska fakulteta.
- Wirsig, A., Profeta, A., Häring, A., Cerjak, M. (2011). Branding of rural regions and autochthon agricultural products linked to their terroir. 46th Croatian and 6th International Symposium on Agriculture.

